

شماره کتابشناسی ملی	:۲-۱۹۴۱۶
سر شناسه	:عبدالاحد، محمد
عنوان اصلي	:مفتاح‌العاشقین
نام نخستین پدیدآور	:/ باهتمام محمد عبدالاحد
وضعیت نشر و پخش و غیره	:دهلی: مطبع محتبائی، ۱۳۰۹ق. = ۱۲۷۱.
مشخصات ظاهري	:۲۸ص.
زبان اثر	:فارسی
يادداشتهاي کلي	:این کتاب شامل ملفوظات نصیرالدین محمود چراغ دهلوی است
يادداشتهاي مربوط به ویراست و تاریخچه...	:چاپ سنگی

اللہ یجتبی الیہ من یشاء ویہدی الیہ من ینیب

الحمد للہ علی احسانہ کہ دریں زمان فرخی توامان ملفوظات حضرت سراج الاولیا نصیر الحق والدین قدس سرہ

الموسوم بہ

مفتاح العاشقین

۱۳۰۹

باہتمام جناب مولوی حاجی محمد عبد الاحد سلمہ الصمد بتصحیح تمام و تنقیح مالا کلام

بماہ ذیحجہ سنہ ۱۳۰۹ھ

در مطبع مجتبائی دہلی مطبوع گردید

یافتاح

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین والعاقبۃ للمتقین والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین
بدان اسعدک اللہ تعالےٰ فی الدارین کہ این جواہر اسرار واین زواہر پر انوار پروردگار دالفی ا
متبرکہ عمدۃ الابرار قدوۃ الاخیار ملک السالکین برہان العاشقین ختم المشائخ نصیر الحق والدین
متع اللہ المسلمین بطول حیاتہ وبقائہ دعاگوے فقیر محب اللہ فوائد چند کہ ازان سراج الاولیا
می شنید درین اوراق چند آنرا کہ نام دے مفتاح العاشقین است در قلم می آرد
مشتمل بردہ مجلس است بر توفیق اللہ تعالےٰ

مجلس اوّل - دربیان پیر ومرید + مجلس دوم دربیان توبہ وجز آن + مجلس سوم
دربیان مشغولی + مجلس چہارم - دربیان فرض دائمی وبیان ذکر خفی وجلی وماہیت آن +
مجلس پنجم - دربیان اوقات نماز فرض ونفل واوراد وجز آن + مجلس ششم -
دربیان تلاوت قرآن ویاد گرفتن آن + مجلس ہفتم - دربیان محبت وجز آن + مجلس
ہشتم - دربیان سماع وجز آن + مجلس نہم - دربیان فضیلت دادن طعام +
مجلس دہم - دربیان ترک دنیا وجز آن الحمد للہ علی ذلک - امروز کہ این شکستہ بخدمت
خواجہ بندہ نواز پیوست وبشرف ارادت مشرف شد در مجلس خواجہ بیان شجرۂ طیبہ افتادہ بود
بر لفظ مبارک راند نعمتے کہ از رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم واز خواجگان پایہ بپایہ بمارسید

واآن بدین تفصیل است منہم بندگی حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم منہم امیر المومنین
علی ابن ابیطالب منہم خواجہ حسن بصری رحمۃ اللہ منہم شیخ الاسلام خواجہ مخدوم نصیر الدین
چراغ دہلوی قدس اللہ سرہ العزیز وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین - اما بعد ازان
خواجہ بندہ نواز بیان این شجرہ تمام فرمودند رو سوے دعاگوے کردند دعاگوے روے نیاز
برزمین آورد فرمودند اے درویش چہ نام داری بندہ را این بیت یاد آمد -

بندہ را نام خویشتن نبود + ہرچہ مارا لقب کنند آنہم

بہ لفظ مبارک راند مروی را اینچنین می باید بود - الحمد للہ علی ذلک +

مجلس اول - دربیان پیر ومرید افتادہ بود دولت پابوس حاصل شد مولانا محمد ساوی
مولانا منہاج الدین ومولانا بدر الدین رحمۃ اللہ علیہم اجمعین وعزیزان دیگر بخدمت حاضر بودند بر لفظ
مبارک راندند کہ اے درویش در راہ سلوک پیر آنرا گویند کہ او را تصرف در باطن مرید باشد وہر لحظ
وہر لمحہ مشکلات ظاہر وباطن او را جمع کردہ تواند وآئینۂ باطن را صاف کردن تواند اگر اینچنین کردن تواند
وبودہ باشد او را پیر طریقت باید گفت وگرنہ ہیچ بعد ازان فرمودند کہ مرید صادق آن را گویند
کہ آنچہ پیر فرماید آن کند وآنچہ نماید آن بیند وہمہ اوقات پیر را بر احوال خود حاضر وناظر بیند وداند
وآنچہ اندیشہ نیک وبد در دل بگذرد باید کہ بہ پیش پیر عرض نماید تا باصلاح وفساد کہ درو باشد
پیر او را تربیت کند واگر مبادا در دل مرید یک ذرہ غیر از پیر باشد او را مرید صادق نباید گفت
بعد ازان ہم درین محل خواجہ بندہ نواز بر لفظ مبارک راند کہ اے درویش چون این درویش
یعنی دعاگوی در اول حال بخدمت سلطان المشائخ شیخ نظام الحق والدین قدس اللہ سرہ العزیز
ارادت آورد وقتے در مجلس حاضر بودم سخن در مریدی میرفت - خواجہ ادام اللہ برکاتہ بر لفظ مبارک
راند چنانچہ مریدان را میباید کہ میان درویشان وعزیزان مولانا نصیر الدین محمود روشن صلاحیت
خوب دارد الحمد للہ علی ذلک بزرگی مے فرماید +

میانِ اہل ارادت نظر بہ پیر آمد + زہے روش کہ درین راہ بے نظیر آمد

ضمیر روشن او هر چه کرد و عالم		نبزد اهل دلان جمله حق پذیر آمد	

بعد ازان همدرین محل آمد فرمود که مونس العاشقین می نویسد که مرید بر دو طریق است یکے رسمی و دوم حقیقی رسمی اورا گویند که پیر اورا تلقین کند که دیده نادیده کنی و شنیده ناشنیده باشی و بر سنت و جماعت حاضر باشی- و حقیقی آنرا گویند که پیر اورا تلقین آرد و بگوید که تو در سفر و حضر همراه صحبت من باشی یا من همراهِ تو باشم **بعد ازان** بر لفظ مبارک راند که شرط مرید حقیقی دیگر آنست که این سه غسل را ملازمت گیرد تا او را مرید حقیقی توان گفت- اول غسل شریعت- دوم غسل طریقت- سوم غسل حقیقت + پس غسل شریعت تنِ خود را پاک کردن از جنابت است- و غسل طریقت تجردی اختیار کردن است و غسل حقیقت توبه باطن کردن است **بعد ازان** همدرین محل فرمود که شرط مرید حقیقی دیگر آنست که آنچه پیر گوید مرید را باید که در حال ایمان آرد و در آن شک نیارد زیرا که پیر مشاطه مرید است هر چه خواهد گفت از برائے کمالیت مرید خواهد گفت **بعد ازان** همدرین محل این حکایت بر لفظ مبارک راند که وقتے یک کس پیش شیخ شبلی آمد و گفت که برائے بیعت آمده ام اگر شیخ قبول کند- خواجه شبلی گفت بیک شرط ارادت تو قبول کنم آنچه می فرمایم تو همان کنی- مرید گفت همان کنم- خواجه فرمود تو کلمه چگونه می گوئی- گفت لا اله الا الله محمد رسول الله- خواجه شبلی گفت هم چنین بگو لا اله الا الله شبلی رسول الله مرید اعتقاد درست داشت بر فور هم چنین گفت **بعد ازان** خواجه شبلی فرمود که العزیز شبلی یکے از چاکران کمینه آنحضرت است رسول صلی الله علیه وسلم رسول خدا همون است من اعتقاد ترا امتحان میکردم **بعد ازان** سخن در اعتقاد بیان سجده افتاد بر لفظ مبارک راند که سجده غیر حق سبحانه تعالے روا نیست- چنانچه رسول صلی الله علیه وسلم میفرماید من سجد لغیر الله فقد کفر- یعنی هر که سجده غیر حق تعالی کند تحقیق کافر گردد- نعوذ بالله منها اما سجده امتان پیشین را مستحب بود که مادر و پدر و استاد و پیر را و سلاطین را سجده میکردند چون وقتِ حضرت رسالت پناه رسید استحباب سجده رفت مباح ماند چنانچه روزه ایام بیض که پیش ازان فرض بوده است در وقت رسالت پناه ایام بیض را فرضیت نماند اما استحباب باقی ماند

چون استحباب سجده رفت مباح ماند و بدین سجده کسے کافر نگردد +

مجلس دوهم - سخن در بیان توبه افتاده بود دولت پابوس حاصل آمد مولانا کمال الدین و مولانا نور الدین قدس الله سره العزیز و عزیزان دیگر بخدمت حاضر بودند بر لفظ مبارک راند اے درویش توبه بهتر و فاضل تر آن باشد که تائب چون توبه کند باید که بعد ازان گرد معصیت نگردد تا توبه او درست آید واگر اینچنین توبه نکند توبه او درست نباشد **بعد ازان** همدرین محل فرمود که در راه سلوک توبه درست آن بود که تائب چون توبه کند دلیل قوی او آن است که اگر خاک در دست گیرد زر گردد چنانچه می آرند که چون شیخ الاسلام خواجه فضیل عیاض قدس الله سره تائب شد پس ترک کرد ازان رخت اشیائے خلق که در راه زنی بسته بود هر کسے که اسباب خود را می طلبید او را می داد ازان کس خوشنودی می طلبید چنانچه در میان ایشان یکنفر جهودی بود هیچ نوعے خوشنود نمی شد خواجه انه معذرت کرد الغرض جهودی روی سوی خواجه کرد و گفت اگر از زیر پائے پشت خود مرا یک مشت خاک زر بدهی من از تو خوشنود شوم خواجه بر فور دست زیر پائے پشت کرد و مشت از بیرون آورد و او را بداد جهودی چون این را معائنه کرد دید بر فور ایمان آورد و مسلمان گردید و گفت که در توبه تائب آمد- پس خاصیت او آن بود که در دست خاک گیرد زر گردد **بعد ازان** همدرین محل فرمود که اے درویش شنیده ام از زبان دربار سلطان شیخ نظام الحق والدین قدس الله سره العزیز که توبه شش نوع است- اول توبه زبان است دوم توبه چشم است سوم توبه گوش است چهارم توبه دست است پنجم توبه پا است ششم توبه نفس است + **بعد ازان** فرمود که اے درویش بدانکه اول توبه زبان است که مردم توبه کنند و از جمله ناشایسته زبان را دور دارند و بیهوده نگویند و از ناگفتنی توبه کنند + دیگر آنست که تجدید وضو کنند و دو شکرانه بگذارد و مقابله قبله بنشیند و بگوید الٰهی زبان را از بد گفتن توبه بخش و جز ذکر خویش دیگر از زبان من دور دار **بعد ازان** همدرین محل فرمود که اے درویش

در رسالہ شیخ الاسلام خواجہ معین الحق والشرع والدین قدس اللہ سرہ العزیز نوشتہ دیدہ ام کہ چون صبح صادق بدمد پس ہفت اندام بزبان حال پیش زبان فریاد کند کہ اے زبان اگر تو خود را نگاہ داشتی ما ہمہ سلامت ماندیم واگر خود را نگاہ نداشتی ما ہمہ ہلاک شدیم۔ **بعدازان** بر لفظ مبارک راند کہ اے درویش شیخ الاسلام خواجہ عثمان ہارونی قدس اللہ سرہ العزیز در رسالہ خود آوردہ است کہ در ہر اعضائے آدمی شہوتی وہوا ایست مرکب بسبب حجاب وقت آدمی شود پس تا آن زمان کہ از شہوتہا وہواہا توبہ نکند و اعضاہا را طہارت ندہد ہاشا وکلا بمقام نتواند رسید پس اے درویش اول اعضائے چشم است کہ در و شہوت بینائی نہادہ۔ دوم دست کہ صفت گرفتن در و نہادہ اند سوم گوش است کہ صفت شنیدن در وست۔ چہارم بینی کہ صفت بوئیدن در وست۔ پنجم کام کہ صفت چشیدن در واست ششم زبان کہ صفت گفتن در وست ہفتم تن کہ صفت سودن در وست ہشتم ہوش کہ در وے صفت اندیشیدن نیک وبد در وست **بعدازان** ہمدرین محل فرمود کہ اے درویش توبہ بہتر آن است کہ آدمی پیش از مرگ توبہ کند چنانچہ در حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آمدہ است عجلوا بالصلوۃ قبل الفوت وعجلوا بالتوبۃ قبل الموت یعنی شتابی کنید در نماز پیش ازانکہ فوت نشدہ است و شتابی کنید در توبہ پیش ازانکہ وقت مرگ شما نرسیدہ است **بعدازان** بر لفظ مبارک راند کہ این کس را میباید کہ فرصت امروز را غنیمت شمرد واللہ اعلم فردا این قدر فرصت یابد یا نیابد چنانچہ شیخ الاسلام خواجہ قطب الدین قدس اللہ سرہ العزیز می فرماید ✦ ٥

دلا امروز کارے کن کہ فردا رستگاری	بدیہا بیشتر کردی نباشد این ز دانائی
چو عقبی راہ بنماید در انصاف یکشاید	مبادا این ندا آید برو مارا نمی شائی
بیارا ز دیدہ گان باران چو ہستی از گنہگاران	نہ کردی کار ہوشیاران مگر مجنون و شیدائی
گناہانم ز پیوستہ دلم در گرہی رفتہ	بگوائے قطب دل خستہ چرا در رہ نمے آئی

تو در صف گنہگاران بمانی عاجز و حیران	بترس اے آخر نادان ازان افضاح و رسوائی
چو گردی شاہ ترکستان ترا صد قصر و صد بستان	بود جائے تو گورستان بتاریکی و تنہائی

ہمین کہ خواجہ بندہ نواز این فوائد تمام کرد وردن حجرہ مشغول شد بندہ وخلق باز گشت الحمد للہ علی ذلک ✦

مجلس سوم ۔ در بیان مشغول شدن افتادہ بود دولت پائے بوس حاصل شد مولانا زین الدین خواہر زادہ ومولانا منہاج الدین وعزیزان دیگر حاضر بودند بخدمت بر لفظ مبارک راند کہ اے درویش طالب حق سبحانہ تعالے را می باید کہ شب وروز مشغول بحق باشد بہر حال کہ باشد از مشغولی حق غافل نباشد زیرا کہ دمہاے حیات را درین قالب فانی حق تعالے بشمار نہادہ است چنانچہ بزرگے میفرماید ✦ غافل ز احتیاط نفس یک نفس مباش ✦ شاید ہمین نفس نفس واپسین بود ✦ تا نفس داری بکوش **بعدازان** ہمدرین محل فرمود کہ اے درویش شنیدہ ام از زبان در بار سلطان المشائخ نظام الحق والشرع والدین قدس اللہ سرہ العزیز کہ برائے مشغولی ہفت وقت است سہ در روز چہار در شب و روز از بامداد تا اشراق تا چاشت وبعدازان نماز دیگر تا نماز شام ودر شب از نماز شام تا عشا از وقت عشا تا وقت تہجد تا وقت صبح کاذب تا وقت صبح صادق **بعدازان** فرمودند کہ در محبوب العاشقین نبشتہ دیدہ ام کہ مشغول فارغ آنرا گویند کہ ظاہر و باطن مشغول بحق باشد واز دون حق فارغ بود چنانچہ بزرگے میفرماید در زبان ہندی گفتہ است ٥

یہ جی یوں کر رہوں لے ساجن کنبھہ تانھ	سہہ رس کیکو یہ سون کسے لکھا ون نانھ

بعدازان ہمدرین محل فرمود بر لفظ مبارک راند کہ اے درویش شیخ الاسلام خواجہ ابو یوسف چشتی قدس اللہ سرہ العزیز در رسالہ می نویسد کہ ملازمت پنج چیز می باید کرد تا صفائی اندرون حاصل آید اول مسواک دوم کلام اللہ خواندن اگر نتواند سورہ اخلاص بخواند کہ خواندہ شود سوم ملازمت صوم اگر نتواند ایام بیض را روزہ دارد چہارم مستقبل قبلہ نشیند

پنجم باوضو بودن بعدازان سخن دربیان عالم افتاده که چهار عالم کرا گویند برلفظ مبارک
راند که اے درویش درراه سلوک هر درویشے که جز این چهار عالم نداند او خود درویش
نیست بدروغ درویش میگویند ومی گویاند بلکه خرقه پوشیدن او را نشاید که بپوشد بعدازان
فرمود که در اوراد شیخ الاسلام شیخ بهاؤالدین زکریا قدس الله سره العزیز نوشته دیده ام
که ازان چهار عالم یکے ناسوت است دوم ملکوت سوم جبروت چهارم لاهوت بعدازان
هر یکے را شرح داد وبیان فرمود که عالم ناسوت حیوانات هست وفعل این از حواس خمسه
است چنانچه خوردن وآشامیدن وبوئیدن ودیدن وشنیدن چون سالک ریاضت
ومجاهدة ازین عالم بگذرد وازین همه صفات بعالم دوم برسد که آنرا عالم ملکوت گویند
پس عالم ملکوت عالم فرشتگان است وفعل این تسبیح وتهلیل وقیام ورکوع وسجود است
چون سالک ازین عالم بگذرد بعالم سوم رسد که آنرا عالم جبروت خوانند واین عالم روح است
وفعل این صفات حمیده است چون شوق وذوق ومحبت واشتیاق وطلب ووجد
سکر وسهو ومحو وچون ازین صفات بگذرد بعالم چهارم رسد که آنرا لاهوت گویند و
این عالم بے نشان است چون سالک اینجا رسید از خود برید واین را لامکان گویند اینجا
نه گفتگو است نه جستجو قوله تعالے ان الی ربک المنتهی بعدازان برلفظ مبارک راند
که اے درویش عالم ناسوت صفت نفس است وعالم ملکوت صفت دل وعالم جبروت
صفت روح است وعالم لاهوت صفت نظر رحمان است پس هر یکے را ازین صفتے است
درخوراو وصفت نفس میل او برین جهان است جائے شیطان است وصفت دل
میل بهشت جاودان وصفت روح طلب رحمان است واسرار نهان وهر که متابعت نفس
کند در جهنم افتاده است وهر که متابعت دل کند او در دار نعیم کند وهر که متابعت روح کند
در جوار خداوند قدیم افتد بعدازان مناسب این حال رباعی شیخ الاسلام شیخ شهاب الدین
سهروردی قدس الله سره العزیز برزبان مبارک راند ✤

رباعی	گر در رهِ تن روے مهیا نار است ور در رهِ جانان روے جانان خواهی	ور در رهِ دل روے بهشت دار است قصه چکنم که حاصل است دیدار است

همین که خواجه بنده نواز این فوائد تمام کرده در نماز بنشست بنده وخلق بازگشت الحمد علی ذالک ✤

مجلس چهارم - سخن دربیان فرض دائمی وبیان ذکر خفی وجلی وماهیت

آن افتاده دولت پابوس حاصل شد مولانا بدرالدین ومولانا منهاج الدین ومیران سید محمد
وعزیزان دیگر همه بخدمت حاضر بودند برلفظ مبارک راند که اے درویش سالک راه حق تعالی
رامی باید دانست که حیات آنست که در یاد حق سبحانه تعالے بگذرد وغیر این ممات بعدازان
فرمود که حدیث خواجه عالم صلعم آمده است کل نفس یخرج بغیر ذکر الله فهو میت
یعنی هر دم که بیرون می آید وفرو نشیند اگر دران دم سالک در یاد حق جل وعلا نباشد
پس دران دم تمام ممات است وحیات آنست که در یاد حق گذرد چنانچه بزرگی میفرماید ✤

زندگانی نتوان گفت حیاتی که مراست
زنده آنست که با دوست حیاتی دارد

بعدازان همدرین محل فرمود وبرلفظ مبارک راند که اے درویش چون پس چنین است
که از یاد حق سبحانه تعالے غافل نباشد وهر جا که باشد در یاد حق باشد چنانچه فرمان میشود
قال الله تعالے فاذکروا الله قیاما وقعودا وعلی جنوبهم یعنی یاد کنید خداے تعالے را در حالت
ایستادن ونشستن وحالت غلطیدن پس اے درویش فرمان اینچنین میشود که شب وروز
دمبدم در یاد حق باشی وهیچ دمے بے یاد حق نگذاری بعدازان مناسب اینجا این بیت
برلفظ مبارک راند ✤

خوش وقت آن کسان که همه روز تا به شب
تسبیح ورد شان ست همه دوست دوست دوست

بعدازان - همدرین محل برلفظ مبارک راند که اے درویش اینچنین یاد دائم الفرض
باشد ودائم الفرض آنرا گویند که هر نفسی که بیرون مے آید سالک را باید که بذکر لا اله الا الله محمد رسول الله
ملازمت در حدیث آمده است من لم یؤد الفرض الدائم لن یقبل الله فرض الوقت یعنی

هر که فرض دائم ادا نه کند حق تعالی هرگز قبول نه کند فرض وقتی او را و این چهار فرض وقتی اند چنانچه نماز و روزه و حج و زکوة و این پنجم فرض لا اله الا الله محمد رسول الله فرض دائمی است پس سالک راه حق سبحانه تعالی را باید که ازین چنین دائم الفرض غافل نباشد چنانچه شیخ الاسلام خواجه مودود چشتی میفرماید ؎

مزن بے یاد مولا یک نفس را — اگر در صومعه یا در کنشتی

پس هر نفسی که بر آید و فرو نشیند اینکس را باید که بدران حال ذاکر باشد تا از ملازمت ذکر دل اصلاح یابد چنانچه در حدیث آمده است لکل شئ مصقلة و مصقلة القلب ذکر الله تعالی است **بعد ازان** همدرین محل فرمود که اے درویش بعضے درویشان هستند که زبان ایشان سالک باشد و دل بحق مشغول دارد چنانچه بگوش خود شنود **بعد ازان** فرمود که اے درویش شنیده ام از زبان دربار سلطان المشائخ شیخ نظام الحق والدین قدس الله سره العزیز میفرماید که ذکر بر دو نوع است یکے خفی دوم جلی فاما سالک را می باید که از ابتدائے حاصل بذکر جلی مشغول باشد بعد ازان بذکر خفی و ذکر جلی بر زبان دارد باید که در گفتن ذکر زبان ملازمت نماید تا از کثرت ذکر جلی ذکر خفی حاصل شود و ذکر جلی بدین طریق گوید اول سه بار لا اله الا الله بگوید چهار بار محمد رسول الله گوید و باز پنجم بار لا اله الا الله بگوید ششم بار محمد رسول الله بگوید باز هفت بار لا اله الا الله بگوید هفتم بار محمد رسول الله **بعد ازان** فرمود که در وقت گفتن ذکر هر دو دست خود را بر هر دو زانو نهد و بگوید لا اله الا الله و در حالت گفتن سر بجذباند و در آنحالت از جانب چپ بر است برود و هم چنین تصور کند که هر چه جز حق است بیرون کردیم چنانچه بزرگے میفرماید ؎

تا بجاروب لا نروبی را — کے رسی در سرائے الا الله

بعد ازان سر از جانب راست بجانب چپ برد و بگوید لا اله الا الله و در حالت الا الله گفتن هم چنین تصور کند که نیست هیچ معبود مگر حق جل و علا **بعد ازان** بذکر اسم الله مشغول شود و ذکر اسم الله بجدی بگوید که آواز

ذکر الله الله بگوش خود بشنود اینجا ذکر تمام شد تا طریق خفی آن است چنانچه حضرت شیخ شیوخ العالم خواجه فرید الحق والدین قدس الله سره العزیز خویش آورده است و سلطے نفس را حبس کند یعنی دم را به بند و تا حدے که تنگی نفس رسد و در وهم ذکر باشد چون کار از تنگی نفس بگذرد و طاقت بشری محو شود پس از چنین اشتغال دل صفا شود تنگی نفس سخت تر است از آتش تنگی نفس که گرد بر گرد داشت بگذرد و آنچه کدورت که گرد بر گرد باشد برود و دل پاک و صاف شود **بعد ازان** فرمود که این راه کم خوردن و در شب بیدار بودن است که بر کم خوردن دست زہد نان خشک بخورد و بنده التماس کرد چه مقدار باید خورد که در حدیث آمده است ینبغی السالک تقلیل الطعام یعنی سالک را باید که میانه خورد چنانچه بخورد که آروغ آید و دیگر آنکه اگر اشتها یکنان است دو نخورد و دیگر چنان بخورد که کاہلی بروے آرد یعنی میانه خورد —

بعد ازان فرمود که در حدیث آمده است ان الحکمة تنفی القلب الجائع ولو کان کافر الا سیما اهل الایمان یعنی بدرستی که حکمت هر آئینه در دل گرسنه است اگرچه کافر بود خاصه اهل ایمان **بعد ازان** بر لفظ مبارک راند که اے درویش سالک را می باید که بیشتر احوال صائم باشد که فضیلت صوم بسیار است **بعد ازان** همدرین محل فرمود که شیخ الاسلام شیخ شیوخ العالم فرید الحق والدین قدس الله سره العزیز میفرمایند که سالک را می باید دانست که تا تزکیه و تصفیه و تجلیه نکند هرگز بمقام نرسد و جواهر درویشی پیدا نشود زیرا که این حصول از برائے سه مرتبه است یکے شریعت دوم طریقت سوم حقیقت پس حصول شریعت در تزکیه نفس است بکم خوردن و نوافل بسیار گذاردن خاصه در شب و حصول طریقت در تصفیه دل است در نماز گذاردن و روزه داشتن و دمبدم بذکر جلی مشغول بودن و حصول حقیقت در تجلیه روح است بداشتن روزه خفی و جلی و طے و دمبدم بذکر خفی ملازمت نمودن **بعد ازان** بر لفظ مبارک راند که اے درویش چون تجلیه روح حاصل شد پس حاصل شدن تجلیه روح آنست که این هفت گوهر که درون گنج دل است روشن شود اول ذکر گوهر

ظاهر شود وصف گوهر ذکر ظاهر شدن آنست که از کل وجود موجودات منفرد گردد بعد ازان گوهر عشق
ظاهر گردد وصف گوهر دل ظاهر شدن آنست که همه شوق و اشتیاق درد و اندوه حیرانی و بیخودی سے
خود با خواست حق باشد بعد ازان گوهر گوهر محبت پیدا گردد وصف گوهر محبت ظاهر شدن آنست
که دل از محبت غیر خالی باشد و همه احوال رضاے حق باشد چه پس حق سبحانه تعالی ازان
بنده نیز راضی بود بعد ازان گوهر سر ظاهر گردد وصف گوهر سر ظاهر شدن آنست که آگاهی
از واردات از مواهب الٰهی بنده را میدهد بعد ازان گوهر روح پیدا شود وصف گوهر روح
ظاهر شدن آنست که هیچ ساعت از طاعت حق خالی نباشد بعد ازان گوهر معرفت پیدا آید
وصف گوهر معرفت پیدا شدن آنست که هر چه شنود حق شنود و هر چه گوید حق گوید و هر چه
میرود حق میرود بعد ازان گوهر فقر پیدا می شود وصف گوهر فقر پیدا شدن آن است که
از کل اشیا مستغنی باشد بعده همدرین محل فرمود که اے درویش چون اینکس اینجا برسد
پس دریا یه نهایت حقیقت برسد متصف بانوار تجلی شود و هژده هزار عالم را میان دو انگشت
او حق پیدا کند و او دران عالم بکمال هم چون و بچگون قدرت حق تماشا کند و آن مقدار که
صفت نصیب اوست دران دریاے غواصی میکند و هر عجائبے که در قدرت اوست او را
روزی شود فاما مرد باید که ازین سعادت خود را بی نصیب نه گرداند بعد ازان این ابیات
که از زبان دربار حضرت سلطان المشائخ بیرون آمده است فرمود۔

تو باآن راه نرفته ازان ره نه نمودند	ورنه ره این درگه بر نه گشودند +
جان در ره دوست باز اگر می خواهی	تو نیز چنان شوی که ایشان بودند

همین که خواجه بنده نواز این فوائد تمام کرد درون حجره مشغول شد بنده و خلق باز گشت الحمد لله علی ذلک +

مجلس پنجم در بیان اوقات نماز فرض و نفل و اوراد و جز آن افتاده بود دولت پاے
بوس حاصل شد مولانا محمد مساوی و مولانا منهاج الدین و مولانا بدر الدین رحمة الله علیهم
اجمعین و همه عزیزان دیگر حاضر بودند بر لفظ مبارک راند که اے درویش نماز که بوقت

گذارده شود وصف آن نماز در وصف نیاید بعد ازان فرمود که در صلوٰة مسعودی نوشته
دیده ام بروایت امام محمد باقر رحمة الله علیهم نماز بر وقت ادا کرده شود مبادا که وقت در
کراهیت افتد آن نماز روا نبود بعد ازان همدرین محل فرمود که اے درویش در حجة المسلمین
نبشته دیده ام نمازے که بوقت گذارده شود آن معتبر و مقبول است وقتهاے نماز فرض آنست
که اول فجر از صبح صادق تا طلوع آفتاب دوقت ظهر از گذشتن آفتاب تا رسیدن سایه
دوچند سواے سایه اصلی وگشتن وقت عصر بخروج وقت ظهر تا غروب آفتاب و اول
وقت مغرب بخروج وقت عصر و آخر وقت از فرو شدن شفق و آن سپیدی که بعد از
سرخی بود بعد ازان همدرین محل فرمود که بقول امام شافعی و امام ابو یوسف رحمة الله علیهما
وقت مغرب این مقدار که وضو سازد و پنج رکعت نماز گذارد و وقت عشا وقت و تر از غائب شدن
شفق مذکور تا طلوع صبح صادق بعد ازان همدرین محل فرمود که اے درویش شنیده ام
از زبان دربار سلطان المشائخ حضرت شیخ نظام الحق والدین قدس الله سره العزیز که آنچه
از رسول الله صلی الله علیه وسلم گذارده است آن بر سه طریق است یکے تعلق بوقت
دارد دوم تعلق بسبب دارد سوم نمازیکه نه تعلق بوقت دارد نه بسبب اما نمازیکه هر روزه
است آن این است پنج فریضه است و سه نفل یکے نماز چاشت دویمی هشت رکعت اوابین
است بعد از شام اگر هشت رکعت گذاردن نتواند شش رکعت بسه سلام گذارد پس
هر روز را نمازے آمده است که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم در غره ماه گذارده است
اما نمازیکه در هر سال است آن چهار نماز است دو نماز عیدین یکے نماز تراویح یکے نماز شب برات
بعد ازان بر لفظ مبارک راند که اے درویش این همه نمازها که گفته شد تعلق بوقت دارد
اما نمازیکه تعلق بسبب دارد آن دو نماز است یکے استسقا دوم نماز کسوف و خسوف اما نمازیکه
تعلق نه بوقت دارد نه بسبب آن نماز تسبیح است هر وقت که خواهد گذارد بعد ازان
فرمود که اے درویش هر که خواهد که شکر بجان در عمل آرد پس بدین ترتیب ملازمت نماید۔

اول وقت سحر تجدید وضو کند بعد ازان دوگانه شکر الله گذارد بعد ازان سه بار این
آیت بخواند بسم الله الرحمن الرحیم فسبحان الله حین تمسون وحین تصبحون وله الحمد
فی السموات والارض وعشیا وحین تظهرون یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من
الحی ویحی الارض بعد موتها وکذلک تخرجون بعد ازان دو رکعت سنت نماز بامداد
گذارد در رکعت اول الم نشرح بخواند و در رکعت دوم بعد فاتحه الم ترکیف بعد ازان
چون از نماز بامداد فارغ شود این دعا بخواند اللهم زدنا نورا وزد سرورنا وحضورنا وزد
طاعتنا وزد نعمتنا ومحبتنا وزد عشقنا وزد شوقنا وزد ذوقنا وزد معرفتنا وحالتنا وزد حولنا
وزد التستا وزد علمنا وزد حلمنا وزد قوتنا بحرمة جمیع حروف القرآن وبحرمة محمد صلی الله
علیه وسلم برحمتک یا ارحم الراحمین واین وقت را غنیمت دارد تا طلوع آفتاب بعده
نماز اشراق بخواند و مشغول باشد بحق بعد ازان چون وقت نماز چاشت در آید پس دوازده
رکعت بگذارد به سه سلام و در چهار رکعت اول چهار انّا بخواند بدین طریق در رکعت اول
انّا اوحینا و در رکعت دوم انّا ارسلنا و در رکعت سوم انّا انزلنا و در رکعت چهارم انا اعطینا
و چهار رکعت دیگر در اول والشمس و در رکعت دوم واللیل و در رکعت سوم والضحی
و در چهارم الم نشرح و دیگر چهار رکعت باقی چهار رکعت چهار قل بخواند بعد ازان –
چون وقت زوال آید یعنی چون اندک سایه بگردد پس چهار رکعت فی الزوال بگذارد و
در چهار رکعت سنت نماز پیشین چهار قل بخواند بعد ازان همدرین محل فرمود که اے
درویش در کتاب حجة الاسلام نبشته دیده ام هر که بعد از نماز دیگر پنجبار سوره عم بخواند اگر
اسیر محبت حق سبحانه تعالی شود بعد ازان همدرین محل فرمود که اے درویش نقل است
از شیخ الاسلام خواجه محمد چشتی قدس الله سره العزیز هر که بعد از نماز شام بست رکعت
اوابین بگذارد و هر چه داند بخواند و در سجده رفته سه بار بگوید اللهم ارزقنی توبتة توجب
محبتک فی قلبی یا مجیب التوابین بعد ازان دو رکعت حفظ الایمان بگذارد و بخواند –

در رکعت اول هفت بار سوره اخلاص ویکبار سوره الناس و فلق و در رکعت دوم نیز هفت بار
سوره اخلاص و یک بار سوره الناس بعد ازان سر بسجده نهد و سه بار بگوید یا حی یا قیوم ثبتنی
علی الایمان پس دلیل آنست که حق سبحانه تعالے او را ایمان روزی گرداند و هر دمی که بگذرد بکفایت
رسد بعد ازان فرمود که اے درویش در اسرار الاولیا نبشته دیده ام هر که بعد از نماز عشا
دو رکعت برائے روشنای چشم بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه انّا اعطینا سه بار بخواند بعده
سر بسجده نهد و بگوید متعنی بسمعی و بصری واجعلها الوارث چشم او چنان روشن شود که در روز
کواکب بنگرد بعد ازان فرمود که اے درویش شنیده ام از زبان در ربار سلطان المشائخ شیخ
نظام الحق والشرع والدین قدس الله سره العزیز هر که در نیم شب برخیزد و تجدید وضو کند
بعد ازان دو رکعت صلوٰة العاشقین بگذارد و قرأت او این است در هر رکعت فاتحه خواند
و صد بار الله الله بگوید بعده صلوٰة بگوید بعد ازان بذکر جلی و خفی مشغول شود چون از ذکر
فارغ شود دوازده رکعت نماز تهجد بگذارد به سه سلام و قرأت بدین طریق بخواند در رکعت اول
بعد فاتحه آیة الکرسی سه بار بخواند و در رکعت دوم بعد از فاتحه اخلاص پنجبار و در رکعت سوم
آمن الرسول سه بار و در رکعت چهارم اخلاص سه بار بعد از سلام دو دست بردارد و این دعا
را بخواند بسم الله الرحمن الرحیم یا مسبب الاسباب و یا مفتح الابواب یا مقلب القلوب والابصار
یا دلیل المتحیرین ارشدنی و یا غیاث المستغیثین اغثنی توکلت علیک یا رب وافوض امری الیک یا رب
ارجوک ولا قوة الا بالله العلی العظیم وایاک نستعین برحمتک یا ارحم الراحمین بعد ازان
همدرین محل فرمود که اے درویش در بیداری شب اختلاف است بعضی مشائخ در اول
شب بیدار می بودند و بعضی اول شب خواب می کردند چون نیم شب می شد بیدار می گشتند
اما طریق بهتر آن است چنانچه شیخ المشائخ شیخ نظام الحق والدین قدس الله سره العزیز را رسم
بودے که چون نیم شب بگذشتے بیدار شدے امام مولانا موذن حاضر بودی نماز عشا بگذاردے
بعد ازان تا صبح صادق بیدار بودے و تمام نیم شب در تلاوت قرآن و نماز و ذکر فکر

گذارانیدی **بعدازان** همدرین محل فرمود که اے درویش مشائخ پیشین چنین کرده اند تا
قرب رسیده اند اگر فیض الٰہی نازل شود فاما جد و اجتهاد چنین کرده اند ؎

گرچه ایزد دهد هدایت دین بایدرا اجتهاد باید کرد
نامه کان بحشر خواهی خواند هم ازینجا سواد باید کرد

چون خواجهٔ بنده نواز ازین فوائد حقائق تمام کرد در نماز پیوست بنده وخلق بازگشت
الحمد لله علی ذلک ✣

مجلس ششم - سخن در بیان تلاوت قرآن افتاده بود دولت پابوس حاصل شد
و عزیزان اہل سلوک حاضر بودند بر لفظ مبارک راند که اے درویش تلاوت قرآن بهتر
و فاضلتر از جمله عبادتهاست در دنیا و آخرت و هرچه در آنهاست پس اے درویش
چون عبادتے فاضلتر از خواندن قرآن نیست مردم را باید که از چنین نعمت غافل نباشد و خود را
بی نصیب نگرداند **بعدازان** همدرین محل فرمود که در رساله حجة الاسلام مینویسند
که در هر دلی که قرآن فرود آید او دل از معصیت و هوا پاک گردد **بعدازان** بر لفظ مبارک
راند که اے درویش شنیده ام از زبان در بار حضرت سلطان المشائخ شیخ نظام الحق والدین
قدس الله سره العزیز که در تلاوت قرآن دو منفعت است یکے حفظ چشم یعنی روشنای چشم
گاہے کم نشود و هرگز درد نه کند دویم هر وقتے که تلاوت کند ثواب طاعت هزار ساله در نامهٔ
اعمال او نبشت کند همان قدر بدی از نامه سیاه او پاک کند **بعدازان** فرمود اے
درویش در مصباح الارواح نبشته دیده ام چون حافظ قرآن نقل میکند جان او در
قندیل نور میکند او را مزدیک و هزار بار بانوار تجلی او را نصیب میکند **بعدازان**
همدرین محل فرمود که اے درویش فردا قیامت آمنا و صدقنا حافظ کلام الله در بهشت
نعیم میروند و هر نفری را علیحده علیحده تجلی میشود چنانچه می آرند که در فرداے قیامت جمله
انبیا و اولیا جز ایشان را یکبارگی تجلی خواهد شد همدرین محل دعاگوے التماس کرد که اگر
یادگرفتن میسر نشود ناظر چگونه باشد بر لفظ مبارک راند که نیکو باشد در آن دیده را حظے باشد

هر حرفی که در نظر او افتد طاعت صد ساله را در نامه اعمال او بنویسند **بعدازان** همدرین
محل فرمود که در دلیل السالکین نوشته دیده ام هر که خواهد که مرا حفظ روزی شود باید که سورهٔ
یوسف را ملازمت نماید حق سبحانه تعالی از برکت سوره یوسف او را حفظ روزی کند **بعد**
ازان فرمود که نقل است از شیخ الاسلام شیخ معین الحق والشرع والدین که شیخ الاسلام
خواجه ابو یوسف چشتی رحمة الله علیه را قرآن یاد نبود ازین سبب خاطر متردد بود شبے
از شبها خواجه عالم حضرت محمد مصطفے صلی الله علیه وسلم را در خواب دید رسول علیه السلام
فرمود که چرا متحیر ست گفت یا رسول الله سبب یادگرفتن قرآن که مرا حفظ قرآن نصیب شود
رسول خدا فرمودند که هر روز سوره یوسف بخوان تا ترا حفظ روزی شود شیخ الاسلام خواجه
ابو یوسف چشتی قدس سره گفت که چون من بیدار شدم بر حکم فرموده اشارت آن سرمایهٔ دنیا
و آخرت سورهٔ یوسف را ملازمت نمودم از فضل سبحانه تعالے بعد از چند روز مرا تمام
قرآن حفظ شد آخر عمر چنان شدم که هر روز پنج ختم میکردم بعد ازان در کار مشغول
شدم **بعده** فرمود اے درویش شیخ الاسلام قطب الحق والدین قدس الله سره العزیز
در مبدا حال قرآن یاد نبود بدین سبب خاطر متردد بود گفت شیخ شبے از شبها رسول خدا
را در خواب دیدم و دیده خود را در پاے همایون نهادم و گفتم خواهشے دارم اگر فرمان شود
عرض کنم فرمودند بگو گفتم که مرا قرآن حفظ شود رسول خدا فرمود که ملازمت سورهٔ یوسف
را یاد گیر تا ترا قرآن یاد شود شیخ الاسلام خواجه قطب الدین بختیار اوشی قدس الله سره العزیز
گفت چون بیدار گشتم سوره یوسف ملازمت نمودم از برکت خواندن سوره مذکور تمام
قرآن حفظ شد **بعدازان** فرمود که اے درویش هر که خواهد که مرا قرآن روزے شود
باید که سوره یوسف را ملازمت نماید تا از برکت خواندن و یادگرفتن سورهٔ یوسف حفظ قرآن
نصیب او شود همین که خواجه بنده نواز این فوائد تمام کرد درون حجره مشغول شد بنده
وخلق بازگشت الحمد لله علی ذلک ✣

مجلس ہفتم - سخن در بیان محبت افتاده بود و جز آن دولت پائے بوس حاصل شد - مولانا بدالدین و مولانا منہاج الدین و مولانا ساوی و میران سید محمد و غیر آن ہمہ بخدمت مبارک حاضر بودند بر لفظ مبارک راند که اے درویش ہر کرا محبت حق تعالے است اورا با محبت غیر چه کار زیرا که در دلی که محبت حق تعالی در آید در آن دل محبت غیر چگونه تواند که بماند + **بعد ازان** ہم درین محل فرمود که اے درویش در انیس الارواح نبشته دیده ام که وقتی بزرگی در عالم سکر بود در آنحالت بر زبان خود راند که لیس لی سواک حظ ولا قلبی بغیرک راغبٌ یعنی نیست مرا بغیر تو نصیب و نیست دل من مائل بہیچکس جز تو **بعد ازان** ہم درین محل فرمود که ای درویش مقام محبت از ہمه مقام بالاتر است و لائق این مقام کسی باشد که از کل مرادات فارغ شود و بجز طلب حق تعالی اورا شعوری نباشد **بعد ازان** فرمود که ای درویش شنیده ام از زبان حضرت سلطان المشائخ شیخ نظام الحق والشرع والدین قدس سره که محبت بر دو نوع است یکی محبت ذات است دوم محبت صفات محبت ذات از مواہب است و محبت صفات از مکاسب است و ہر چه از مواہب است کسب و عمل شده را بدان تعلق نیست و ہر چه از مکاسب است طریق اکتساب است **بعد ازان** ہم درین محل فرمود که در اسرار العارفین نوشته دیده ام که مبتدی چون در محبت ملازمت نماند پس چہار چیز پیش او بیند یکی خلق دوم دنیا سوم نفس چہارم شیطان پس طریق دفع خلق عزلت است و دفع دنیا قناعت است و طریق نفس و شیطان التجا کردن دمبدم با حق تعالے است چون که این ہر دو دشمن قدیم اند طالب را از محبت حق جل و علا در محبت غیر اندازند **بعد ازان** فرمود که ای درویش در مونس الارواح نوشته دیده ام که بزرگی خواجه حسن بصری را پرسید که مقام محبت کی رسیدی گفت در سه روز بعد ارادت اول روز ترک دنیا و خلق کردم روز دوم ترک عقبی و آنچه در وست کردم روز سوم در مقام محبت رسیدم چون این سخن را پیش رابعه بصری رسانیدند گفت رسید اما دیر کرده رسید گفت مرا طلب حق محبت گرفت اول قدم خود را باختم و بقدم دوم عقبی را و آنچه در دست انداختم و بقدم سوم بمقام محبت رسیدم **بعد ازان** بر لفظ مبارک راند که

ای درویش محبت خاص آن باشد که ایثار کنی آنرا که دوست میداری برای کسی که او را دوست میداری برای کسی چنانچه مہتر ابراہیم از برای دوستی حق پسر را قربان میکرد فرمان آمد که ای ابراہیم از برای دوستی ما ثابتی پسر خود را قربان مکن که برای فدای او گوسپندی از بہشت فرستاده ام او را قربان کن و پسر خود را بگذار **بعد ازان** خواجه بنده نواز چشم پر آب کرد ہای ہای بگریست چون بہوش آمد فرمود که ای درویش صادق در محبت کسی است اگر او را ذره ذره کنند یا در آتش بسوزند او را باید که در آن حال ثابت باشد و اگر چنین نبود در سلوک محبت ثابت قدم نبود **بعد ازان** بر لفظ مبارک راند که در دلیل العاشقین می نویسد که چون خواجه منصور حلاج را بر سر بازار آوردند فرمان شد که بر دار کنند خود رقص کنان بر سر دار بر آمد و روی سوی خلق کرد و گفت محبت و عشق بازی دو رکعت نماز است و وضوی آن درست نبود مگر بخون خود و آن بر سر دار است رکعتان فی العشق الوضوء لا بد منه **بعد ازان** خواجه شبلی ازو سوال کرد که کمالیت در محبت چیست گفت آنکه دست و پاے برند و بر دار کنند و از سر صدق سر خون از برای محبوب سرخ کنند در اول روز بکشتن او دوم روز بسوزند و سوم روز خاکستر او در آب روان اندازند ہر که او روز محبت چنین صادق بود لائق مقام محبت باشد ہم درین محل خواجه بنده نواز چشم پر آب کرد ہاے ہاے بگریست و گفت نعره بزد و بیفتاد و بیہوش شد در صدق محبت خواجه مرحمت فرمود که ہزار رحمت بر او که در عشق و محبت دوست ثابت قدم رفت **بعد ازان** بر لفظ مبارک راند که این رباعی از زبان دُربار سلطان المشائخ شیخ نظام الحق والشرع والدین قدس الله سره العزیز بشنیده ام **رباعی**

آنروز مبادکه تو بیزار شوم + یا باد گری درین جہان یار شوم + گر بر سر کوی تو مرا دار کنند + خود رقص کنان بر سر آن دار شوم +

محل این حکایت فرمود که وقتی در مصر یکی دیوانه بود در گردن طوق و زنجیر بود و دستکله و تخته بند در پای سر و بیمارستان نشسته چون شیخ الاسلام ابو علی فارمدی رحمة الله علیه در بیجا بگذشت باو گفت که ای مرد خدا بیا چون این سخن را بشنید پیش او رفت و نگاه کرد دیوانه گفت چون امشب مشغول شوی یک پیغام من با دوست بگو و آن این است که گناه من

باهمین بود که یکبار گفتم که ترا دوست میدارم طوق و زنجیر در گردنم کردی و دستکله در تخت در دست تخته بند در پای بعزّ و جلال تو اگر بلاے هفت آسمان و زمین را طوق بسازی و در گردنم اندازی و جمله جهان دستکله و تخته بند کنی معاذالله یک سر موے از محبت تو کم کنی نکنم چون خواجه بنده نواز درین حرف رسید چشم پر آب کرد و بهاے گریست **بعد ازان** همدرین محل حکایت فرمود که وقتی بزرگی در بیابان میرفت آنجا دید در تابستان میان روز مردے بالائی سنگ پائی برهنه ایستاده و سنگ گرم شد آن مرد پائی برهنه و دیده در هوا داشته حیران مانده آن بزرگ با خود گفت که زهی استغراق در محبت دوست چون پیش آن مرد رفت چشم خود بر پشت پائی او مالید ناگاه درویش بخود آمد دست فرو کرد و بر روے آن بزرگ نهاد و گفت که العزیز بسند کن که دوست نباید که من این قدر با تو در گفتگوی شدم مبادا او در غیرت آید و نوازش من بگذارد مرا بتو این سخن بگفت و باز در عالم افتاد **بعد ازان** همدرین محل خواجه بنده نواز فرمود که ای درویش محبت و عزت میوهٔ یک درخت است هرچه محبت قوی بود همانجا عزت قوی شود **بعد ازان** سخن در عالم تحیر افتاد بر لفظ مبارک راند که اے درویش عالم تحیر بزرگ است و درین عالم کسی در آید که او را ازان عالم نصیب است **بعد ازان** که اے درویش هر کسی را که در عالم تحیر مبتلا کرده اند و همه وقت متحیر و مدهوش و در آفرینش قدرت حق بود اگر ایستاده است در دیدهٔ دوست است اگر نشسته است در خیال او است و اگر غلطیده است در تماشای قدرت و عظمت دوست است و اگر بیدار است گرد حجاب عظمت دوست **بعد ازان** چون خواجه بنده نواز بدین حرف رسید چشم پر آب کرد و این رباعی مناسب حال فرمود +

عاشق به هوای دوست مدهوش بود
وز یاد محبت خویش بیهوش بود
فردا که همه بحشر حیران باشند +
نام تو درون سینه در جوش بود

بعد ازان همدرین محل بر لفظ مبارک راند که اے درویش چون اهل تحیر نماز بامداد بگذارند بر جاے نماز قرار کردند تا آفتاب بر آید مقصود ایشان دران باشد که در نظر دوست قبول افتند **بعد ازان** فرمود که اے درویش در دلیل العارفین مینویسند که وقتی بزرگی در عالم سکر بود

ایستاده و دیده در هوا داشته و حیران مانده در حالت نظر آن عرش از کرسی و کرسی از عرش پرسید که کیف حالک آن بزرگ چون این معاینه بدید نعره بزد و بیفتاد و مدهوش شد چون بهوش آمد مریدی حاضر بود در آن حالت عرض کرد که یا شیخ این چه حالت است و چندین ترس چیست گفت ای عزیز حیرانی در معامله تحیر است این زبان در عالم سکر بودم چه دیدم که عرش از کرسی و کرسی از عرش سوال میکند کیف حالک پس ای عزیز دانستم که هرچه در آفرینش حق سبحانه تعالی است از عرش تا بفرش همه در اوصاف حق متحیر اند و مدهوش و در عالم تحیر افتاده اند ازین سبب در لرزه افتادم چون خواجه بنده نواز تا این حرف رسید چشم پر آب کرد و فرمود که ای درویش حیرانی در معامله تحیر است بعده این بیت حضرت خواجه نظامی بر لفظ مبارک راند +

نظامی این چه اسرار است کز خاطر عیان کردی + کسی ترس بجنباند زبان در کش زبان در کش +

چون خواجه این بیان تمام کرد بنده روی بر زمین آورده التماس کرد که قول شیخ الاسلام حضرت خواجه معین الدین قدس سره العزیز یاد آمده است اگر فرمان شود بخوانم فرمود بخوان +

از مطلع دل زد علم یک لمعه از رخسار او
یک ذره هم دیده نشد از پرتو رخسار او
باآنکه ذرات تنم هر یک هزاران دیده شد
ذره ذره هستیم در پردهٔ انوار او
حسنش چو آید جلوه گر طاقت ندارد چشم سر
از دیدهٔ دل کن نظر تا بنگری دیدار او
بگذار کوی آب و گل در البقصر جان و دل
با سری خود متصل سری هم از اسرار او
اظهار حسن دلبری می بین ز هر میپکری
پیداست در هر مظهری آن حسن آن اظهار او
خواجه کند در خود نظر اندیشه سازد از بشر
بارش کند زیر و زبر حیرانم اندر کار او
پر شد جهان یکسر از و شد نیک و بد مظهر از و
مومن از و کافر از و در قید نور و نار او
ترسا سویش بشتافته بو چلیپا یافته
زلف تو بر هم تافته آن حلقهٔ زنار او
مسکین معین در یک غزل خواند اسرار ازل
بشنو کلام لم یزل در کسوت گفتار او

چون دعاگوی این غزل بر خواند خواجه بنده نواز هاے هاے بگریست و فرمود که ای درویش نکو یاد داری و بسیار استحسان فرمود بارزانی جبه خاص و کلاه چهار ترکی بنده عطا فرمود الحمد لله علی ذالک بیت

شکرانه هزار دینار دهند + با شیخ کلیم هرگز ابار دهند + بعد ازان بر لفظ مبارک راند که ای درویش بدانکه حق سبحانه تعالی بر دل دانا و بینا است هر چه بینی ظهور اوست همین که خواجه بنده نواز این فوائد تمام کرد باز بنماز پیوست بنده و خلق باز گشت الحمد لله علی ذلک +

مجلس هاشتم - در بیان سماع و جز آن افتاده دولت پائی بوس حاصل شد مولانا محمد ساوی و مولانا محمد قیام الدین و مولانا بدر الدین صاحب حاضر وقت بودند عزیزان دیگر همه بخدمت مبارک بودند بر لفظ مبارک راند که ای درویش شنیده ام از زبان دربار حضرت سلطان المشائخ شیخ نظام الحق و الشرع و الدین قدس الله سره العزیز که سماع بر چهار طریق است یکی حلال دوم حرام سوم مکروه چهارم مباح بعده هر یکی را شرح داد و بیان فرمود که اگر صاحب وجد را دل بسوی حق تعالی بیشتر باشد آن مباح است اگر بطرف مجاز باشد آن مکروه باشد اگر کلی دل بجانب حق باشد آن حلال است اگر کلی دل بطرف مجاز باشد استماع حرام است بعد ازان همدرین محل فرمود که ای درویش صوتی که موزون است چرا حرام باشد شیخ الاسلام خواجه معین الحق و الشرع و الدین قدس الله سره العزیز در باب سماع فرموده اند که سماع یکی از اسرارهای حق است چنانچه میفرمایند الذین یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِکَ الَّذِینَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِکَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ چون خصلتهای حیوانی که در ذات تمام عالم است از ذات او مبدل گردد و خصلتهای انسانی در دل او مستولی شود عشق غالب آید و هیبت بجنباند ازان زمان اسرار باطن را کشف گرداند چون اسرار باطن مکاشفه شود بدان ذوق در رقص آید چنانچه بزرگی میفرماید ؎

گر عروس سبزپوش مراروی نماید	لاجرم طاوس دل در رقص آید

مناسب این حال هندوی فرمود + بهاگ ننهاکی ساساجن پیون هو پایا + رهسی تا چون سورج جب گهر آیا + بعد ازان فرمود که ای درویش در صحیح بخاری مسطور است که جاریه پیش ام المومنین عائشه صدیقه رضی الله عنها دف میزد و سرود میکرد امیر المومنین ابو بکر صدیق رضی الله عنه منع کرد رسول فرمود ای ابو بکر ایشانرا بگذار که هر قومی را عید هست بعد ازان فرمود که در عوارف نوشته دیده ام که عائشه رضی الله عنها گفت که وقتی نزد من سرود می کرد رسول خدا در آمد بر حال خود

مسئله کلی سماع از نص قرآنی

آن سرود فرمود امیر المومنین عمر رضی الله عنه در آمد و دید که رسالت پناه سرود میشنوند و میگریند عمر رضی الله عنه نیز گریان شد بعد ازان امیر المومنین عثمان و امیر المومنین علی رضی الله عنهما در آمد همچون سرود شنیدند ایشان گریان شدند بعد ازان چون وقت نماز در آمد برخاستند وقت نماز پیشین بود تجدید وضو کرده نماز گذاردند بعد ازان خواجه بنده نواز بر لفظ مبارک راند که ای درویش وقتی دانشمندی بخدمت حضرت سلطان المشائخ شیخ نظام الحق و الدین قدس الله سره العزیز بیامد و گفت که کجا روا باشد که چنگ و رباب و مزامیر در جمع می نوازند و سماع در دهند و صوفیان رقص کنند خدمت شیخ فرمود که ای عزیز سماع مطلق حرام نیست و مطلق حلال نیست حق سبحانه تعالی یکی را حلال گردانیده است و یکی را حرام پس بر آن کسی که حرام گردانیده است او را باید که نشنود و آنکه حلال دانسته است بران کوشد بعد ازان فرمود که می گوئی در منع مزامیر و غیر ذلک چندین احتیاط آمده است و در منع مزامیر بطریق اولی فاما یکی از مقام افتد در شرع افتد مبادا اگر ازین هم افتد پس او را چه ماند بعد ازان فرمود که سماع داروی دردمندان است چنانچه برائی درد ظاهری دارو میکنند همچنین برای مادرای سماع دارو نیست و بر قول امام اعظم در شرع هلاک نفس نیامده است و روا نیست پس همچنین سماع بر قول امام اعظم برای پر غمان و اهل دردان مباح است و بیدردان و اهل نفسان و غیره غمزدگان را حرام است در شریعت و هم طریقت چنانچه شیخ الاسلام حضرت شیخ سعدی شیرازی میفرماید ؎

جهان پر سماع است مستی و شور	ولیکن چه بیند در آئینه کور +
پریشان شود گل بباد سحر	نه هیزم که نشکافدش جز تبر +

بعد ازان همدرین محل مناسب این حال حکایت فرمود که در اصفهان بادشاهی بود پسری داشت و همان یک پسر بود و آن پسر را بسیار دوست داشتی در شب و روز از پیش خود نگاه داشتی و یک لحظه از خود دور نه کردی روزی بادشاه اندرون محل رفته بود پسر فرصت یافت در میان راه آواز سرود در گوش او رسید نعره بزد و از اسپ بیفتاد خدمتگاران دست بدست برداشتند و در خانه آوردند شاهزاده را زحمت پیدا شد هر جا که طبیبی و حکیمی بود

طلب فرمود هر چند که تفتیش کردند و دیدند معلوم نشد که چه زحمت است چون زحمت نشود چه کنند همه اطبا و حکما باتفاق یکدگر گفتند که زحمت او هیچ معلوم نشود و نه اثر آن پس چنان شد که شاهزاده طعام و آب گذاشت و سخن هم گذاشت بیهوش و متحیر بود چون بخود باز آمدی همین سخن گفتی که درون می سوزد و باز بیهوش شدی و سخن دیگر نگفتی چنان شد که شاهزاده دران مرض فوت شد بعد از وفات او بادشاه فرمود که شکم او پاره کنند و ببینند که درون او چه علت بود زیرا که او همین گفتی که درون می سوزد و چندین حکما و اطبا نبض او دیدند هیچ نیافتند که چه زحمت دارد از حکم بادشاه هم چنان کردند چون شکم او پاره کردند از شکم او سرخ سنگ برآمد جمله طبیبان و حکیمان را نمودند که اینچه علت است همه باتفاق گفتند که ما را این علت معلوم نمی شود و در هیچ کتاب طب نیامده است بادشاه چون شاهزاده را دوست میداشت فرمود که ازان سنگ دو نگین بسازند تا ازو یادگار بماند هم چنان کردند و ازان سنگ دو نگین بساختند فرمود که یکی در دست پوشد بعد از چند روز بادشاه چون طعام شاهزاده بداد و از ماتم برخاست روزی پیش بادشاه سرود می گفتند بادشاه در شنیدن سرود بود خبر نداشت نگین در گداز آمده بگداخت و خون شد حیران ماند حکیمان و طبیبان آن وقت را طلبیده گفت اینچه اسرار است حکیمان گفتند که ای بادشاه پسر تو عاشق بود ما ندانستیم وگرنه می فرمودیم که پیش او سرود بگویند زیرا که این سنگ در شکم او بگداختی او صحت یافتی ؎

خرم تنی که جان بدهد از برای یار	اقبال آن سری که شود پایمال دوست

بادشاه بر آن فرمود که نگین دوم از خزانه بیارند و چون آوردند بادشاه نگین را بر دست نهاده قوالان را فرمود که سماع در دهند چون آوردند بادشاه و خلق در آن نگین نظر کردند از آواز سرود نگین در گداز آمد و هم در نظر ایشان بگداخت بعده خواجه بنده نواز فرمود که ای درویش معلوم شد که سماع واردی دردمندان است بعد ازان فرمود که اگر کسی صاحب ذوق است و درود و دیت بیک بیت که از گوینده بشنود او را ذوقی پیدا شود اگر چه در میان مزامیر باشد اما آنکه از عالم ذوق خبری ندارد و اگر پیش او گویندگان باشند و از هر جنس چنگ و رباب و مزامیر

باشد چه سود چون از اهل درد نیست پس معلوم شد که این کار تعلق بدرد دارد نه بمزامیر چون خواجه بنده نواز این حکایت تمام کرد مردی سوی قوال اشاره کرد که عزیزان اند چیزی بگو چون کمال سماع آغاز کرد مولانا محمد ساوی و مولانا بدر الدین رحمة الله علیه هر دو برخاستند و در رقص شدند از نماز پیشین تا نماز دیگر در رقص بودند و قصیده این بود که گویندگان می گفتند ؎ عشق در پرده می نوازد ساز + عاشق کو که بشنود آواز + هر نفس نغمهٔ دیگر سازد + هر زمان زخمه کند آغاز + همه عالم صدای نغمه اوست + که شنید اینچنین صدای دراز + راز او از جهان برون افتاد + خود صدا کی نگاه دارد باز + سر او هر زمان هر روز + خود تو بشنو که من نیم غماز + چون سماع فرو شد وقت نماز دیگر بود تجدید وضو کردند و نماز بگذاردند بعد ازان خواجه بنده نواز در صحن جماعت خانه بنشست مولانا منهاج الدین و مولانا قیام الدین و عزیزان دیگر همه بخدمت حاضر بودند کمال قوال سرود آغاز کرد خدمت خواجه در رقص شدند و رقص می کردند و میگریستند چنانچه حاضران مجلس را اخ کرد چون سماع فرو شد همه عزیزان در پای خواجه افتادند بعد ازان در صحن خانه نشستند و قصیده که گویندگان میگفتند این بود ؎

غمی کز تو دارم به پیش که گویم	دوای دل دردمند از که جویم
اگر کشته گردم بشمشیر عشقت	به پیش کس این ماجرا را بگویم +
طبیبم تو باشی علاج از که خواهم	اسیر تو باشم خلاص از که جویم
ز سعدی چه جویم که گویم چه جویم	غمی کز تو دارم به پیش که گویم

از نماز دیگر تا نماز تهجد خواجه بنده نواز در رقص بود درین میان چون وقت نماز می آمد تجدید وضو می کردند نماز بجامی آوردند الحمد لله علی ذلک بعد ازان فوائد در ایام بیض افتاد بر لفظ مبارک راند که ای درویش چون مهتر آدم علیه السلام از بهشت بدنیا فرستادند تمام اندام او سیاه گشته بود چون حق سبحانه تعالی توبه او قبول کرد فرمان شد تا در هر ماه تاریخ سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم روزه دار و در اول روز چون روزه نگاهداشت ثلث اندام او سفید شد دوم روز دوم حصه اندام سفید شد سوم روز تمام اندام او بحال آمد بعد ازان هم درین محل فرمود که ای درویش

در دلیل العارفین نبشته دیده ام که وقتی بزرگی مردے نزدیک رسول خدا صلی الله علیه وسلم آمد فرمود که در هر ماه سه روز روزه دار سیزدهم چهاردهم و پانزدهم چنان باشد که تمام سال روزه دار باشی شد **بعد ازان** همدرین محل فرمود که ای درویش شنیده ام از زبان دربار حضرت سلطان المشائخ شیخ نظام الحق والشرع والدین قدس الله سره العزیز که در اوراد شیخ الاسلام خواجه محمد چشتی قدس الله سره العزیز می نویسد که در خبر است از رسول خدا صلی الله علیه وسلم هر که در هر سه ماه روزه دارد گویا تمام سال روزه داشته باشد و در روز قیامت آمنا و صدقنا او را با هفتاد کس از اهل بهشت او شفاعت دهند چون سر از گور بر آرد روی چون ماه شب چهاردهم تابان باشد همین که خواجه بنده نواز این فوائد تمام کرد درون حجره مشغول شد بنده و خلق بازگشت الحمد لله علی ذلک +

مجلس نهم - در بیان فضیلت دادن طعام افتاده بود دولت پائ بوس حاصل شد - مولانا زین الدین و مولانا بدر الدین و مولانا منهاج الدین رحمة الله علیهم و عزیزان دیگر همه بخدمت مبارک حاضر بودند بر لفظ مبارک راند که ای درویش طعام دادن و گرسنگان را سیر کردن در مذهب پسندیده است و هیچ بهتر ازین سعادت نیست که کسی گرسنگان را سیر گرداند و راحت رساند و دلهای ایشان بدست آرد **بعد ازان** همدرین محل فرمود که ای درویش وقتی یکی پیش شیخ الاسلام ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه آمد و گفت که راه حق بنما چند است شیخ گفت بعدد هر ذره از موجودات راه است بجانب حق سبحانه تعالی و هیچ راهی نزدیکتر از راحت رسانیدن بدلهای مردمان نیست **بعد ازان** فرمود که در دلیل السائلین نبشته دیده ام که وقتی خواجه حسن بصری رحمة الله علیه و رابعه بصری هر دو یکجا نشسته بودند سخن در سلوک میرفت رابعه بصری فرمود که ای خواجه کمالیت درین راه چیست خواجه فرمود به بین مصلا بر آب انداخت و نماز کرد بعد ازان فرمود که ای رابعه تو هم چیزی داری رابعه مصلا بر هوا انداخت و نماز کرد بعد ازان خواجه حسن بصری فرمود که ای رابعه این مثل هست که اگر بر آب روی خسی باشی و اگر در هوا روی مگسی باشی و اگر دل بدست آری کسی باشی **بعد ازان** همدرین محل فرمود که ای درویش وقتی جمع

قلندران بخدمت سلطان المشائخ شیخ نظام الحق والشرع والدین قدس الله سره العزیز آمدند درمیان ایشان یکی گفت که ای شیخ مرا از کرم خود کرامت بنما خواجه ادام الله برکاته خادم را فرمود که طعام بیار چون خادم طعام بیاورد و پیش آن قلندران نهاد آن قلندر مذکور باز گفت که ای شیخ طعام را چکنم مرا چیزی کرامت می باید نمود خواجه ادام الله برکاتهم اخلاقی کرد داشت فرمود که ای عزیز کرامت همین طعام است بخور بلکه ازین کرامت بهتر نیست چون قلندران سخن بشنیدند روی بر زمین آوردند و طعام بخوردند و برفتند **بعد ازان** همدرین محل فرمود که ای درویش در حجة الاسلام می نویسند که چون یاران بخدمت رسول ع آمدندی تا چیزی بخوردندی و باز گشتندی **بعد ازان** نمود که از انس بن مالک روایت است که از حضرت رسول خدا سوال نمود که نان صدقه بدهیم فاضلتر است یا صد رکعت نماز تطوع فرمودند نانی که بدرویش دادی باز سوال کردم که حاجت مسلمان بر آوردن و روا کردن بهتر است یا صد رکعت نماز تطوع فرمودند حاجت مسلمان بر آوردن اولی تر **بعد ازان** فرمود که ای درویش معلوم است که چیزی بهتر و فاضلتر ازین نیست که این دلها بدست آرد و راحت رساند این از همه بهتر است همین که خواجه بنده نواز این فوائد تمام کرد بنماز پیوست بنده و خلق بازگشت الحمد لله علی ذلک +

مجلس دهم - در بیان ترک دنیا افتاده بود دولت پای بوس حاصل شد عزیزان اهل سلوک حاضر بودند چنانچه مولانا منهاج الدین و مولانا قیام الدین و مولانا بدر الدین رحمة الله علیهم بر لفظ مبارک راند که ای درویش راحت در خانه اهل دنیا هیچ نیست اگر راحت است در خانه فقیر است زیرا که دنیا مبغوضه الهی است **بعد ازان** فرمود که در راه سلوک درویشان را که بصیقل محبت زنگار دنیا را از آئینه دل پاک کرده اند و بذکر حق سبحانه تعالی موانست گیرند و هستی غیر از میان برخیزد و با حق یگانه شوند و اگر چنین نباشد حاشا و کلا بحق نتوانند رسید - **بعد ازان** همدرین محل فرمود که ای درویش شنیده ام از زبان دربار حضرت سلطان المشائخ شیخ نظام الحق والشرع والدین قدس الله سره العزیز که در حدیث رسول خدا صلی الله علیه وسلم آمده است حب الدنیا راس کل خطیئة وترک الدنیا راس کل عبادة - یعنی

دوستی دنیا سر همه خطا است و ترک دنیا سر همه عبادتهاست بعد ازان فرمود که ای درویش در زاد المحسنین نوشته دیده ام که جمله بدیها در خانه جمع کردند و کلید آن دوستی دنیا کردند و جمله نیکیها در خانه جمع کردند و کلید آن دشمنی دنیا کردند بعد ازان فرمودند که ای درویش شیخ الاسلام شیخ عبدالله تستری رحمة الله علیه در رساله خود آورده است که هیچ حجابی بزرگ تر میان بندگان و مولا از دنیا نیست زیرا که همان قدر از حق سبحانه تعالی باز ماند بعد ازان بر لفظ مبارک راند که حکیمی بود گرسنه چند روز هیچ طعام نخورده بود چون بر لب آبی رسید آنجا برگ رز افتاده بود آن را می چید و می خورد هم دران حال یکی از اهل دنیا بر سر او رسیده از سپ فرود آمد تعظیم و تکریم بسیار کرد و گفت اگر تو صحبت سلطان ما اختیار بکنی از نیک و بد برگ خوردن برهی حکیم او را گفت اگر تو بر برگ رز قناعت کنی اینک از صحبت و آرزوی دنیا برهی بعد ازان هم درین محل فرمود که ای درویش در راه سلوک آن را گویند که در دل او جز یاد حق تعالی اندیشه دیگر نباشد و بهیچ مشغول نشود جز یاد حق تعالی و با اهل دنیا مشغول و نشست و برخاست نکند و سالک راه حق باشد دعاگوی روی بر زمین آورد التماس کرد که این شکسته که فوائد چند در قلم آورده برای فائده خود و این بیچاره را چه بهره که کتاب تالیف کند بر لفظ مبارک راند که هیچ بهتر و فاضلتر ازین نیست که این کس هرچه از زبان شیخ بشنود بنویسد و خود هم یاد گیرد و فائده این به دیگری هم رساند زیرا که شنیده ام از زبان دربار حضرت سلطان المشائخ اولیا قدس سره العزیز که در حدیث آمده است الخیر الخیر المتعدی یعنی بهترین خیر آنست که خود فائده گیرد و به دیگری هم رساند تمام شد ملفوظ حضرت سلطان المشائخ شیخ نصیر الحق والشرع والدین قدس الله سره العزیز

تاریخ سیزدهم ماه صفر سنه ۸۰۳ هجری نبوی روز پنجشنبه وقت نماز ظهر

تمت

واضح باد که این کتاب نادر الوجود مفتاح العاشقین در ملفوظات حضرت سراج السالکین نصیر الدین محمود چراغ دهلوی است که از اعاظم خلفاء حضرت سلطان جی اند تا هنوز بقالب طبع نیامده بود بصرف زر کثیر و سعی بلیغ حاصل کرده شده است کسی بلا اجازت احقر قصد طبع نفرماید العبد محمد عبد الاحد مالک و مهتمم مطبع مجتبائی دهلی ۱۳۲۰

